

הצהרת בלפור והמנדט הבריטי

ערך: דודי זינגר

הצהרת בלפור :

ב-2 בנובמבר 1917 (י"ז בחשוון תרע"ח) נחתם בידי שר החוץ הבריטי, הלורד ארתור גיימס בלפור מסמך ועיקרו הכרזה לפיה בריטניה תתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. מתן ההצהרה היה הישג מדיני חסר תקדים של התנועה הציונית : מעצמה עולמית כמו בריטניה הסכימה למעשה לפרוש את חסותה על התנועה הציונית ולסייע לה במימוש מטרתה העיקרית.

הרקע למתן ההצהרה :

1. **אהדה לציונות:** רה"מ הבריטי, לוי ג'ורג', ושר החוץ הבריטי, הלורד בלפור, אהדו את עם היהודי ואת הרעיון הציוני. שניהם היו נוצרים אדוקים, שדגלו ברעיון הרומנטי של תיקון העולם על ידי השבת העם היהודי לארצו ובכך יומתק במשהו טעמה המר של המלחמה.
2. **רצון לתמיכה יהודי ארצות הברית** , מתוך הבנה מצד הממשל הבריטי שיהודי ארצות הברית מסוגלים להפעיל לחץ על ממשלתם ולגרום לכך שארה"ב תצטרף למלחמה לצד בריטניה.
3. **מאמצים של פעילים ציונים :**
חיים ויצמן: תרם לבריטים במהלך מלחמת העולם הראשונה כמדען , הבריטים סבלו במהלך המלחמה במחסור באצטון שהיה דרוש לצורך ייצור דינמיט לפגזי תותחים , ויצמן שהיה כמאי הצליח לפתח שיטה לייצור אצטון מתירס, ובכך התקרב לשלטון הבריטי דבר שאפשר לו לנהל משא ומתן עם הבריטים בשם התנועה הציונית.
ז'אב ז'בוטנסקי ויוסף טרומפלדור : גייסו מתנדבים יהודים להילחם לצד הבריטים במלחמת העולם הראשונה, נתון שסייע לקבלת תמיכה מצד הממשל הבריטי בישוב היהודי בארץ ישראל.
מחותרת ניל"י : הקימה רשת ריגול שהעבירה ידיעות לבריטים על הנעשה בארץ ישראל, ובכך תרמו ליצירת קשרים אסטרטגים בין הממשל הבריטי לבין היישוב היהודי.

נוסח ההצהרה:

ההצהרה ניתנה בצורת מסמך מודפס, שנחתם בחתימת ידו של לורד ארתור גיימס בלפור ונמסר ללורד רוטשילד על מנת שיועבר להסתדרות הציונית.

משרד החוץ, 2 בנובמבר 1917

לורד רוטשילד היקר,

לעונג רב לי להעביר לידיך להלן, בשמה של ממשלת הוד מלכותו, את הצהרת ההזדהות עם השאיפות היהודיות הציוניות כפי שהוגשה לקבינט ואושרה על ידו:

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותשתדל במיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא ייעשה שום דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת."

אודה לך אם תביא את ההצהרה לידיעת ההסתדרות הציונית.

בכבוד רב,

ארתור גיימס בלפור

שאלות העלות מהניסוח המעורפל של הצהרת בלפור:

- א. מה פירוש "בית לאומי" אוטונומיה תרבותית או מדינה?
- ב. בכל ארץ ישראל או רק בחלק ממנה?
- ג. האם ממשלת בריטניה מחויבת לממש את ההכרזה?
- ד. האם ממשלת בריטניה תפעל באמת או תעמוד ותביע רק רחשי סימפטיה?
- ה. מהן זכויות העמים האחרים ריבונות על הארץ או זכויות אזרחיות?
- ו. מה פרוש להגן על יהודי העולם מפגיעה בזכויותיהם, האם לבריטניה יש כוח להגן על יהודי העולם?

השוואה בין הטיוטה הציונית לנוסח הסופי של הצהרת בלפור

בחודש יולי 1917 הגישו הציונים לממשלת בריטניה הצעה להצהרה מדינית, שהתבססה על "העיקרון של הכרה בארץ ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי ובזכותו של העם היהודי לבנות את חייו הלאומיים בארץ ישראל". אותם חברי ממשלה שנמנו עם מתנגדי המדיניות הפרו-ציונית לא הסכימו

לנוסח הצהרה זה, ובסופו של דבר, ביום י"ז בחשוון תרע"ח (2.11.1917) אישרה ממשלת בריטניה נוסח מסויג ומתון יותר של ההצעה.

משמעות השינוי	הנוסח הסופי - 10-31 1917	טיוטה ציונית – יולי 1917
ניסוח כללי ולא מחייב	מביטה בעין יפה	מקבלת את העקרון
ניסוח פחות מחייב לצעד מעשי שתעשה בריטניה.	כדי להקל על הגשמתה של מטרה זו	כדי להבטיח השגת מטרה זו
העברת המסמך דרך רוטשילד ולא באופן ישיר מול ההסתדרות הציונית, מראה שהממשל הבריטי לא ראה בהסתדרות הציונית כגוף רשמי המייצג את היהודים.	אכיר לך תודה אם תביא הכרזה זו לידיעה של ההסתדרות הציונית	ותדון בדרכים ובאמצעים הדרושים לכך עם ההסתדרות הציונית
יש התחשבות מצד הממשל הבריטי גם בערבים. ובנוסף ישנה דאגה לכך שזכויות היהודים שלא יעלו לא"י לא יפגעו.	תוך הבנה ברורה שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות הקיימות בארץ ישראל או בזכויות ובמעמד הפוליטי מהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת	לא קיים בטיטה הציונית

תגובת היהודים להצהרת בלפור :

התגובות הראשונות של יהודי העולם הציונים וההסתדרות הציונית היו ביטוי הערצה לאנגליה. רבים הישוו את "הצהרת בלפור" ל"הצהרת כורש" (הצהרת המלך הפרסי במאה ה-6 לפני הספירה, שהתיר לגולי בבל לשוב לארץ ישראל, לחדש בה את הישוב ולבנות את בית המקדש השני).

ברחבי התפוצות הייתה תחושה זו שמורה רק לחוגי היהודים הציונים. יהודים שלא נמנו עם תומכי הציונות לא השתתפו בשמחה מחשש שמא תביא הצהרת בלפור לפגיעה בזכויותיהם במדינות מושבם.

בבריטניה, לדוגמה, פעל חוג מצומצם של יהודים בעלי מעמד, ובראשם חבר הפרלמנט, פיליפ מאגנוס; יהודים אלו הכריזו על כוונתם לצאת למלחמה בציונות ובתנועת התחייה היהודית.

תגובת הרב קוק להצהרת בלפור :

הרב קוק ראה בהצהרת בלפור סימן מובהק להתחלת של הגאולה (אתחלתא דגאולה), וראה בה כחלק מתהליך אלוקי בהנהגתו את העולם באופן טבעי. ודבר שיוביל בסופו של דבר לגאולה שלמה.

תגובת ערביי ישראל להצהרת בלפור

ערביי ישראל התנגדו להצהרת בלפור וראו בה פגיעה בזכויותיהם.

לאחר מתן ההצהרה החלו להתארגן בקרבם ועדים ואגודות מחאה שונות.

ב-2 בנובמבר 1918, יום השנה הראשון להצהרת בלפור, שבתו בתי העסק הערביים ונערכה הפגנה בירושלים שבה הוכרז על הקמת האגודה המוסלמית-נוצרית, שפעלה במטרה לשכנע את הבריטים לבטל את הצהרת בלפור ולכונן בארץ ישראל משטר שייתן ביטוי לזכותם של הערבים על הארץ.

הערבים טענו לבעלות מוחלטת על הארץ, והשתמשו בנימוקים:

א. היסטוריים - ישיבתם הארוכה בארץ

ב. דמוגרפיים - היותם רוב של 90% מיושבי הארץ ב-1918.

ג. משפטיים - אי-חוקיותה-לכאורה של ההצהרה וסתירות פנימיות בתוכה.

ד. מדיניים - מכתבי חוסיין- מקמהון: בהם הובטחה ארץ ישראל לערבים.

בנוסף, הם טענו כי היהדות היא דת ולא לאום וטענתם של היהודים בדבר חזרה לאדמתם לאחר אלפיים שנה, אינה רלוונטית כיוון ש"אין אפשרות לשרטט את מפת העולם מחדש על סמך טענות משכבר ימים".

הערבים השתמשו בדרכים שונות על מנת להיאבק במימוש ההצהרה –

הם הגישו תזכירים לשלטונות, הופיעו בפני ועדות בריטיות ובינלאומיות ואף נקטו באלימות כנגד יהודים ויישובים עבריים בארץ.

בהקשר הזה יש שרואים בסוף מלחמת העולם הראשונה ובהצהרת בלפור את תחילתו של הסכסוך הערבי-ישראלי עד ימינו.

משמעות הצהרת בלפור:

1. ההצהרה הייתה ניצחון פוליטי ומוסרי לציונות, משום שעתה ניתנה הכרה בינלאומית במטרות הציוניות ובזכות העם היהודי לשוב לארצו.
 2. ההצהרה ליכדה את שורות העולם היהודי - ציוני .
 - 3 . ההצהרה סיפקה חומר בערה לתנועה הלאומית הערבית, שיצאה למאבק גלוי בתנועה הציונית, שהפכה עתה לגורם חשוב ביותר במדיניות העולמית.
- משמעותה העיקרית של הצהרת בלפור היא בכך שתוכנה הובן על ידי העולם היהודי והלא יהודי כהבטחה להקמת "מדינה יהודית".
- על גבולות "הבית הלאומי" לא נאמר דבר מפורש, ועל כך המשיכו הצדדים להתווכח.
- בלפור עצמו קבע, שבועיים אחר מתן ההצהרה, כי ארץ ישראל צריכה להיות "המולדת היהודית". אחד ממשפטיו הידועים היה: "הציונות צודקת או לא צודקת, רעה או טובה, היא יונקת ממסורת של דורות, מצרכים בהווה ומתקוות לעתיד, והיא בעלת חשיבות עמוקה פי כמה משאיפותיהם ומדעותיהם הקדומות של 700,000 הערבים היושבים בארץ עתיקה זו."

המנדט הבריטי:

בעקבות הסדרי השלום שנחתמו לאחר המלחמה, שטחים שהיו בשליטת גרמניה והאימפריה העות'מאנית הועברו לידי צרפת ובריטניה כשטחי מנדט.

מנדט הוא פיקדון, ייפוי כוח מטעם "חבר הלאומים" לשליטה זמנית בשטח מוגדר כדי לפתחו ולהכשיר את תושביו לעצמאות.

בקיץ 1922 נחתם המנדט ע"י "חבר הלאומים", בריטניה קיבלה את א"י.

בכתב המנדט נקבע במפורש שעל בריטניה לקיים את ההבטחה שניתנה ליהודים בהצהרת בלפור.

בריטניה התחייבה כלפי שני דברים עיקריים:

1. התחייבות כלפי היהודים:

א. בריטניה מתחייבת להעמיד את הארץ בתנאים מדיניים כלכליים, מנהליים,

שיאפשרו פיתוח שלטון עצמי (להקים מוסדות שלטון).

ב. בריטניה מתחייבת להקל על עליית יהודים לא"י (פיתוח אוכלוסייה)

ג. בריטניה תאפשר ליהודים להתיישב התיישבות צפופה על הקרקע ותאפשר

להם לקנות אדמות.

ד. בריטניה מכירה בהסתדרות הציונית כגוף רשמי של התנועה הציונית.

2. התחייבות כלפי פיתוח הארץ (גם כלפי הערבים)-

א. מתחייבת לפתח את הארץ מבחינת תשתית וכלכלה (כבישים, מסילות ברזל, תקשורת וחלוקת הארץ לפי אזורים גיאוגרפים).

ב. לכל עדה ודת יש את חופש הדת שלה והאמונה שלה. שמירה על כל המקומות הקדושים שלה וימי המנוחה שלה.

ג. השפות העברית הערבית והאנגלית יוכרזו כשפות רשמיות בא"י (מטבע הכסף, שלטים) למרות שטופס המנדט מתחייבת לפתח את הבית הלאומי היהודי.

כתב המנדט הבריטי על ארץ ישראל כלל התחייבות להגשמת הצהרת בלפור, והכיר בזכויותיהם האזרחיות והדתיות של הערבים, אך לא הכיר בזכויותיהם הלאומיות של הערבים.

מכתב המנדט השתמע שבשטח ישראל תקום מדינה יהודית בלבד.